

INSTRUMENTE MUZICALE POPULARE AEROFONE UTILIZATE ÎN MUZICA TRADIȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ

Lect.Dr. Dumitru Mitel PASĂRE (cda)

pasaremitel@yahoo.com

Universitatea din Craiova

Abstract: The creative spirit of Romanian people has materialized throughout its history in invaluable material and spiritual values; in order to express the joys and longings of their heart, they invented songs and the musical instruments, which reveal their creativity, the artistic taste and the skills of the Romanians. Without a full knowledge of musical instruments by folk creators and performers, it is not possible to understand instrumental folk music. The rediscovery of traditional culture, at a moment when the information explosion of the scientific field seems to penetrate in all domains is very important. Popular tradition is established as a fundamental cultural factor, its complexity requiring the creation of a reference system. The persuasive force of the message, the possibilities of the wind instruments to emanate new sonorities seem unparalleled, but they respond most convincingly to a search for a modern language, characteristic of current compositional creation. The mentioned values determine not only the value appreciation of the wind instruments, but also the spectacular increase of the number of authors who will compose music for these instruments. The variety of music through popular instruments, as well as the huge number of creations collected and studied on scientific grounds, famous instrumental artists have made Romanian music to be recognized worldwide as one of the richest in spirituality.

Keywords: flute, folklore, Gorj, panflute, Romanian.

Muzica populară instrumentală nu poate fi înțeleasă pe deplin fără cognoscibilitatea absolută a instrumentelor muzicale vehiculate de creatori și interpreți populari, cunoscând că posibilitățile acustice ale acestora determină, câteodată, însăși fizionomia melosului. Metoda de cercetare a folclorului muzical, originată de către folcloristul Constantin Brăiloiu⁷⁰ și pusă în aplicare, sub conducerea sa, de cercetătorii arhivei de folclor a societății compozitorilor români a acordat studiul instrumentelor muzicale folosite de executanții populari o atenție specială. Numărul și varietatea

⁷⁰ Constantin Brăiloiu, (n. 13 august 1893, București, d. 20 decembrie 1958, Geneva), Compozitor, muzicolog, etnomuzicolog român, membru corespondent al Academiei Române. Secretar general și membru fondator alături de alți compozitori al Societății Compozitorilor Români – 1928.

tipologică a instrumentelor populare demonstrează o deosebită inventivitate în descoperirea surselor sonore. În acest spirit organologia populară a devenit știința instrumentelor populare care a acumulat, de-a lungul timpului un imens și complex material, cuprinzând date și informații privind originea, particularitățile de construcție, natura corpului vibrator și chiar funcția acestor surse sonore.

Pseudoinstrumente și instrumente idiofone utilizate în muzica tradițională

Solzul de pește nu poate fi numit instrument muzical. Totuși, în unele sate din Gorj, numeroși artiști amatori folosesc solzul de pește cu măiestrie, interpretând melodii populare de o rară frumusețe și bogăție emoțională: cântece de petrecere, doine, balade, melodii lungi – în mișcare lentă – care permit interpretului să-și corecteze intonația destul de dificil de redat, datorită tehnicii deosebite pe care o solicită acest instrument popular. Înălțimea sunetului muzical al acestui instrument este produs din cavitatea bucală, iar sunetul propriu-zis se face din vibrația instrumentului pe buza superioară a gurii. Frunza este unul din așa zisele *instrumente* populare folosite de către artiștii amatori din țară. Ea poate fi o frunză de păr, o frunză de vișin, o frunză de nuc, o frunză de liliac sau fag. Cântatul din frunză nu este ușor, impunând o tehnică anumită a fixării ei, fie în fața buzelor, fie sub dinți. Frunza este pseudoinstrumentul cel mai folosit de poporul nostru; ținută în fața buzelor sau între buze, ea vibrează ca o ancie, dând suflului un timbru instrumental limpede și puternic. Bărbații, femeile și copiii din toate părțile țării cântă mai ales din frunză de păr, pe care o socotesc cea mai bună, dar și din frunză de vișin, liliac, fag, gutui sau păr. Se va alege mestecănul cu coaja cea mai tânără și mai netedă, din care despică o bucată de coajă în formă dreptunghiulară, de dimensiuni mici – cca. 3 cm, atât cât să poate fi

introdusă în gură între buze și dinți. Coaja de mesteacăn poate fi folosită numai după ce a fost bine uscată, având, în felul acesta, rol de ancie. Coloana de aer împinsă de către interpret este despiciată, dând o sonoritate înaltă și penetrantă, care amintește de registrul înalt și foarte înalt al oboiului și clarinetului. Dozarea cantității de aer împins către marginea frunzei, pentru a o pune în vibrație, trebuie bine realizată, încât sunetele componente ale melodiei să se înlănțuiască atât de firesc, încât să creeze un tot unitar exprimat artistic, emoțional.

Ca și frunza, firul ierbii este deseori cântat în melodii și versuri de către creatorul anonim, ca un prinos de recunoștință și dragoste pentru natură și frumusețile ei – în mijlocul căreia și-a croit soarta și și-a aflat sfârșitul. Îndesele lui peripluri a ales, printre altele și firul de iarbă, pe care l-a folosit – și continuă să-l folosească – cu multă măiestrie și sensibilitate.

Firul de iarbă nu poate fi numit instrument muzical, chiar dacă, cu ajutorul lui, pot fi redată melodii de o ținută artistică interesantă. El constituie doar o curiozitate, o ingeniozitate aparținând unor interpreți care manifestă însușiri de tehnică interpretativă bazate pe foarte multe exerciții. Tehnica utilizării firului de iarbă este asemănătoare cu cea a frunzei sau a cojii de mesteacăn, adică se bazează pe transformarea lui într-un fel de ancie instrumentală capabilă să despice coloana de aer și astfel să producă sunete.

Fluieratul artistic

Cele mai obișnuite metode de imitație instrumentală sunt *fluieratul*, *șuieratul* și *dârlăitul*, procedee naturale menite să dea sunetelor produse de aparatul vocal uman un caracter instrumental. Fluieratul este adesea un mijloc de redare artistică a melodiilor și, în practica cercetării muzicale, sunt frecvente aceste atitudini interpretative. Șuieratul este întărit uneori prin introducerea în gură a două degete sau a unui singur deget, îndeosebi pentru semnalizări, dar și pentru a cânta. În vreme ce bărbații și flăcăii sunt meșteri în șuierat și fluierat, fetele și femeile sunt neîntrecute la dârlăit. Tehnica *fluieratului artistic*. În primul rând, este important a se învăța șuieratul fără degete numai din emisfera coloanei respiratorii și din cavitatea bucală. Cavitatea bucală trebuie lasată cât mai liber posibil pentru formarea camerei de rezonanță, apoi limba trebuie îndoită la mijloc, plasată pe partea de jos a dinților, bine fixată. Extremitățile limbii vin fixate pe partea interioară a dinților inferiori iar centrul limbii rămâne liber pentru fereastra aerului de impulsie din interior spre exterior.

Dintre instrumentele idiofone sau autofone, formate din corpuri solide suficient de elastice pentru a produce vibrații sonore, *drâmba* realizează cel mai bine legătura cu pseudoinstrumentele. *Drâmba* este

confeționată dintr-un arc de metal terminat cu două bare drepte și paralele, care se îndoaie către vârf în formă de unghi drept, căpătând astfel forma unei pere cu codiță îndoită. Din centrul arcului se desprinde o lamă de oțel foarte subțire și foarte flexibilă, ce se prelungește liber printre cele două bare, depășindu-le în lungime cu 2,3 cm. Această lamă se „bombează” bine la cap, pentru a fi agitată cu ușurință, cu ajutorul degetului arătător de la mâna dreaptă. Instrumentul se ține bine fixat între dinți cu ajutorul degetului mare și arătătorului de la mâna stângă. Lama subțire se pune în mișcare, agitând-o, cu degetul arătător. Având un ambitus destul de mic, cu acest instrument pot fi cântate melodii simple de cântece și jocuri. Datorită faptului că împreună cu sunetele melodiei se fac auzite și multe armonice înalte de intensități diferite, în general, linia melodică exprimată la drâmbă capată o atmosferă haotică, neclară, confuză, în care predomină un bâzâit specific.

Sârba la nucă

tempo de sârbă

Nuca

Instrumente populare aerofone mari

Naiul

Naiul este numele unui instrument muzical popular de suflat, compus dintr-un grup puțin concav de tuburi cu dimensiuni diferite, așezate în ordinea mărimi lor.⁷¹

-syirinx, muscal, nay, ney⁷²

-instrument muzical popular de suflat, constând din mai multe fluieri de diferite dimensiuni.⁷³

Elemente de construcție, posibilități tehnice

Naiul este construit manual din diverse materiale, cum ar fi lemnul de cireș sau lemnul de soc, bambusul de mai multe tipuri sau chiar din cristal, sticlă sau fier. Mulți naiști și constructori recomandă însă naiurile din bambus (tonkin). Acestea își formează sunetul în timp și au caracteristici remarcabile, instrumentistului revenindu-i sarcina de a le scoate la lumină. Structural, naiul⁷⁴ este construit dintr-un șir de tuburi de bambus, de diferite lungimi și grosimi (între aproximativ 60 și 215 mm., cu diametrul exterior/interior între aproximativ 9/7,5 și 22/16 mm).

⁷¹*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică, Iorgu Iordan, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

⁷² Mircea și Luiza Seche, „*Dicționar de sinonime*”, Editura. Litera Internațional, 2002.

⁷³*** *Noul dicționar explicativ al limbii române*, Editura Litera Internațional, București, 2002.

⁷⁴ Gheorghe Zamfir, *Instrumentul divinității și al suflului creator*, Editura floare albastră, București, 2006, pp. 96-100.

Fluierul

Dintre toate instrumentele de suflat create de-a lungul secolelor de geniul popular românesc, cel mai apropiat de sufletul românului s-a aflat fluierul, dovada, după cum s-a văzut, reprezentând-o prezența sa pe întreg teritoriul de formare și existență a poporului nostru și desfășurarea unui mare număr de manifestări ale vieții spirituale.

În mod obișnuit, fluierul românesc, indiferent de categoria tipodimensională căreia îi aparține, se construiește din lemn. Experiența de veacuri dobândită în domeniul producerii acestor instrumente a selectat câteva specii de pomi fructiferi, dar și de arbori, al căror lemn de bună calitate le asigură rezonanță, rezistență și un aspect exterior plăcut.

Fluierele gemănate

Fluierele gemănate se construiesc, de obicei, împreună, ceea ce solicită din partea constructorului efort și îndemânare. Uneori, însă ele se construiesc separat, după care se leagă, se lipesc sau se ferecă cu ajutorul unei foi subțiri de tablă albă sau galbenă, foarte flexibilă. Caracteristicile

acestui tip de fluier în ceea ce privește felul de emiteră a sunetului sunt următoarele: - când ambele fluieri au aceeași lungime, cel fără deschizături emite un singur sunet care nu este altceva decât un *hang – ison* – la unison cu fundamentala proximului său;

- când fluierul fără deschizătură este pe jumătatea proximului său, el emite un *hang - ison* - la octava superioară a fundamentalei celuilalt;

- când împerecherea se realizează cu un fluier care are o singură deschizătură, acesta va emite un *hang – ison* - mai puțin definit ca relație armonică cu fundamentala proximului său. De altfel, asemenea împerecheri sunt foarte rare.

Piculina populară

Piculina populară, este de fapt, un fluier mare, închis complet la unul din capete. La câțiva centimetri de acesta, el are o deschizătură de formă rotundă, căreia i se spune *vrană*. Pe partea vranei se găsesc șase sau șapte deschizături pentru degete – după specificul de construcție al fiecăruia – asemănător cu cele de la fluierul cu dop. Aceste deschizături sunt fie câte trei ca la fluierul cu dop, fie în două grupe astfel: o grupă de patru și alta de trei deschizături. Datorită modului empiric de construcție, flautul popular nu are un acordaj precis. Astfel, ca și fluierul cu dop, el poate fi acordat în *Si b*, în *Fa*, în *Do*, în *Re*. De asemenea, scara de sunete care le poate emite variază în funcție de dimensiunile tubului sonor, ca și de distanțele dintre găuri.

Registrul se schimbă în funcție de forța cu care coloana de aer pătrunde în peretele vranei.

Cavalul

Cavalul românesc este un instrument muzical popular de suflat, asemănător cu un fluier cu cinci găuri, dar mai mare ca acesta, se confecționează din lemn de paltin sau alun, cu adânci deschizături. Este răspândit în Oltenia, Muntenia, Dobrogea și sudul Moldovei. Alături de fluier, și-a consolidat, de secole, existența de însăși viața de zi cu zi a ciobanului. Tonul său gingaș, moale, catifelat a predispus întotdeauna pe creatorul și interpretul anonim spre abordarea unui repertoriu de doine, balade, cântece lente și jocuri ciobănești cu mișcare, în general, estompată; este potrivit temperamentului așezat, liniștit, contemplativ al omului consubstanțial naturii.

Cimpoiul

Cimpoiul, este un instrument popular foarte vechi. Existența lui este adeseori semnalată în diverse documente istorice, încă de pe la jumătatea veacului al XV-lea. Se crede că aria de răspândire a cimpoiului a fost foarte mare, cuprinzând toate regiunile țării noastre. Dacă azi, în unele locuri, este pe cale de dispariție, în schimb se fac eforturi considerabile, din partea celor în drept, pentru a-l reînvia și a-l aduce la faima de care s-a bucurat altădată. *Cimpoiul* poartă numiri diferite după regiunile în care continuă să existe, dar numirea sa - în general - rămâne cea consacrată, uzuală.

Construcția sa nu este deloc complicată, realizarea unui *cimpoi* fiind la îndemâna oricărui iubitor al acestui instrument. Este compus dintr-un *burduf* de piele de capră sau ied, aceasta fiind cea mai rezistentă, și rareori din piele de oaie. În acest burduf, aerul se introduce printr-un tub numit *sufлятор*.

Sufляторul este confecționat din os, din metal sau dintr-o bucată de lemn de soc. El este fixat într-un tub gros și scurt din lemn sau din corn de vită, legat într-una din deschizăturile burdufului. Pentru ca aerul introdus în burduf să nu scape, prin suflător, acestuia i se adaugă în partea inferioară o clapă din piele, un fel de *ventil* care închide și deschide circulația aerului. Aerul introdus în burduf, prin suflător, este evacuat prin alte două deschizături numite *bâzoiul* și *fluierul* sau *caraba*.

Bâzoiul este compus din trei tuburi înfipte unul într-altul. Primul tub este fixat de burduf, de obicei, cu ajutorul unei *bucel*. El este făcut din lemn de esență tare. Cel de-al doilea tub poate fi făcut din lemn de esență mai moale și se numește *mijlocar*. Rostul lui este de a face legătura între primul și al treilea tub.

Caraba este fluierul propriu-zis al cimpoierului. Ea poate fi *simplă* sau *dublă*, în cazul îngemănării a două fluieri. Ca și la bâzoi, *caraba* are în ea fixată o *ancie* care determină emiterea sunetelor. Din *carabă* se cântă ca la fluier melodiile, sprijinite de *hangul bâzoiului*.

Sarba pentru Cimpoi

Tempo de sarba Mitel Pasare

Cimpoi cu bazoi triplu

Bâzoiul

Bâzoiul (*Tiugă*) este un instrument popular folosit de instrumentiștii gorjeni, mai precis ce cei din zona de la poalele muntelui Parâng (Crasna). Denumirea de *bâzoi* vine, de fapt, de la o reducere a cimpoiului prin eliminarea burdufului și a bâzoiailor și folosirea doar a carabei cu o singură ancie. Bâzoiul mai poartă denumirea și de *tiugă* datorită faptului că la capătul gros meșterii mai lipsesc de aceștia câte două cornițe de ied sau de țap

dându-i configurația de *cap de țap*, pentru amuzament. Bâzoiul este confecționat din dovleac de tărțăcuță, care, după recoltare, se lasă la uscat, după care i se fac două orificii: unul pentru suflu, la central tărțăcuței, iar celălalt, la capătul subțire al corpului, pentru camuflarea anciei.

Tilınca

Din tilincă nu se pot cânta decât doine, *cântece monotone*, cum a scris Teodor Burada (1877) sau doar *hora lungă*, cum credea Béla Bartók.

În timpul execuției, instrumentistul scoate sunetele prin mișcarea degetului de la partea de jos a țevii (pe care când o închide, când o deschide) și, prin suflarea mai tare sau mai încet, se obține melodia.

Tâlv

Tâlvul este un pseudoinstrument, pe care l-am inventat în anul 2000 în atelierul personal. Este confecționat din dovleac de tărțăcuță, această formă crește în vrej, ca și dovleacul obișnuit, în cursul anului. El a fost utilizat la scoaterea vinului sau a țuicii din butoi de oamenii de la țară, până

la apariția furtunului de cauciuc sau a slăvinei cu cep. Partea lunguiață a tâlvului se introduce în butoi iar partea cea ovală care este prevăzută la cap cu un orificiu se absoarbe cu gura până se umple carapacea de alcool, după ce a fost scos din butoi, cu degetul se ține la capatul subțire și se dă drumul la alcool în pahar sau cană.

Ocarina

Ocarina este un instrument înrudit cu fluierul, numit prin nordul Moldovei *ciof*. Ocarina este un instrument de suflat de formă ovală, construit din lut ars câteodată și din lemn, având un număr variabil de deschizături (șapte sau opt orificii).

Tehnica realizării acestui instrument fiind destul de rudimentară, este de la sine înțelesă nu poate fi obținut un acordaj bine calculat. Astfel, sunetul de bază, adică cel pe care-l emite cu toate orificiile închise, apare cu totul întâmplător.

References:

1. Alexandru Tiberiu, *Instrumente muzicale ale poporului român*, Editura de stat pentru Literatură și Artă, București, 1956.
2. Oprea Gheorghe, *Folclorul muzical din Gorj*, Curs litografiat, Conservatorul de Muzica Ciprian Porumbesc, București, 1983.
3. Pasăre Dumitru, *Culegere de cântece populare - Din sertarele minții maestrului Gheorghe Zamfir*, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2009.
4. Stancu D.D., *Formații de instrumente populare de suflat*, Târgoviște, 1982.
5. Zamfir Gheorghe, *Naiul, Instrumentul divinității și al suflului creator*, Editura Floare albastră, București, 2006.